

УДК 37.091.313-057.87:[37.016:811.161.2

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-37-46>

МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Г. П. Бондаренко

ORCID 0000-0001-8552-0387

У статті висвітлено сутність проектної технології; визначено дидактичні закономірності її використання на уроках української мови з метою підвищення ефективності навчання; досліджено підходи дидактів до визначення сутності поняття «проектна технологія», «метод проектів»; обґрунтовано типи проектних технологій, які сприяють активізації процесу навчання на уроках української мови; показано можливості проектного навчання як засобу стимулювання навчально-пізнавальної активності учнів старших класів загальноосвітньої школи.

Встановлено, що у старших класах закладів середньої освіти проектний метод навчання набув особливого значення у зв'язку з необхідністю реалізації стратегічних завдань сучасної освіти, а саме: розвитку творчих здібностей і саморозвитку особистості школяра, здатного до організації ефективного обміну інформацією, реалізації комунікативних послуг, прийняття рішень.

Визначено переваги й недоліки застосування проектного навчання на уроках української мови в старших класах ЗСО, подано шляхи подолання слабких місць проектів в практиці навчання.

Розглянуто роль учителя під час застосування проектних технологій як консультанта, радника, координатора, який переконує у власній правоті силою досвіду, мудрості, аргументу, а не наказу, допомагає учням у пошуку джерел, необхідних їм у роботі над проектом, сам є джерелом інформації, підтримує неперервний рух учнів у роботі над проектом.

Встановлено, що у практиці навчання української мови у старших класах найбільший ефект дають дослідницькі, творчі, інформаційні, ігрові, практично орієнтовані методи.

Доведено, що проектне навчання дає можливість формувати самоосвітню компетентність, активізувати процес засвоєння знань, стимулювати інтерес учнів до вивчуваного предмета, насамперед української мови.

Ключові слова: технологія навчання, проектне навчання, пізнавальна активність, творчі уміння, урок української мови.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Серед інноваційних підходів до викладання навчальних предметів у старших класах закладів середньої освіти нині виділився проектний метод навчання, який набув особливого значення у зв'язку з необхідністю реалізації стратегічних завдань сучасної освіти, а саме: розвитку творчих здібностей і саморозвитку особистості школяра, здатного до організації ефективного обміну інформацією, реалізації комунікативних послуг, прийняття рішень. Зважаючи на це актуальності набула організація навчального процесу на принципах співробітництва й плідного спілкування учнів, спрямованого на спільне розв'язання проблем, формування здібностей виділяти важливе, ставити пізнавальні завдання, планувати діяльність, критично мислити, бути відповідальним у досягненні результатів. «Значна увага приділяється формуванню загальнонавчальних умінь і навичок, найвищим рівнем розвитку яких є творчі уміння, що передбачають оволодіння стратегічними методами пізнання – моделювання, системно-структурний аналіз, прогнозування тощо. Результатом навчання має стати не засвоєння знань, а формування основних компетентностей, які забезпечують успіх практичної діяльності» (Бондаренко, 2012, с. 24).

Саме тому все більшій актуальності набувають проектні технології, які адаптують навчання до умов реального життя, «дають навички самостійного пошуку необхідної інформації, її тематичного відбору, логічного структурування, презентації результатів і аргументованого відстоювання власної точки зору» (Когут, 2005, с. 103).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблема технологізації процесу навчання була й залишається предметом дослідження багатьох дидактів (І. Богданова, Г. Гребенюк, Т. Гришина, М. Громкова, Т. Дмитренко, Л. Зевіна, О. Коваленко, Н. Манько, О. Пехота, О. Прокопенко, Л. Шмелькова та ін.). Що стосується проектної технології, то її дослідженням займалися В. Болотов, В. Серіков, Н. Гальскова, Г. Воробйов, Н. Морзе, Є. Полат та ін., акцентуючи особливу увагу на її ефективності для стимулювання пізнавальної активності старшокласників.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Однак, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених інноваційним технологіям у загальноосвітній школі, у тому числі й методу проектів, комплексного дослідження дидактичних можливостей проектної технології як засобу активізації пізнавальних

можливостей старшокласників, підвищення їхньої зацікавленості в самостійному здобутті знань на уроках української мови проведено не було.

Мета нашої статті – розкрити сутність проектної технології, визначити дидактичні закономірності її ефективного використання на уроках української мови з метою підвищення ефективності навчання.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання: дослідити підходи дидактів до визначення сутності поняття «проектна технологія», «метод проектів»; обґрунтувати типи проектних технологій, які сприяють активізації процесу навчання на уроках української мови; показати можливості проектного навчання як засобу стимулювання навчально-пізнавальної активності учнів старших класів загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Незважаючи на активне застосування методу проектів у практиці навчання, до сьогодні не існує єдиного терміна на позначення цієї технології. Дидакти активно використовують такі поняття, як «навчальне проектування», «проектна діяльність», «технологія навчального проектування», «проектне навчання», «проектна технологія навчання». Проте, розуміння дослідниками сутності досліджуваного явища суттєво не відрізняються.

Оскільки загальноприйнятого визначення поняття проект не існує, в нашому дослідженні терміном «проект» (грец. – *«шлях дослідження»*) ми позначимо спосіб розв'язання тієї чи іншої практично або теоретично значущої проблеми, оформленої у вигляді кінцевого продукту, який можна бачити, застосовувати на практиці, використовувати в повсякденному житті (Мельников, 2005, с. 25).

Проект – це поєднання теоретичного навчання та практичної підготовки, формулювання певного навчального завдання й практичне його виконання. Освітні проекти спрямовані на оволодіння різними способами дослідницької діяльності, ментальне та розумове становлення особистості через активні дії шляхом створення учнем власної стратегії навчання.

І. Чечель відзначає, що проект – це буквально «кинутий вперед», тобто прототип, прообраз будь-якого об'єкта, виду діяльності, а проектування перетворюється в процес створення проекту (П'ятакова, 2003, с. 11).

Метод проектів забезпечує досягнення високої ефективності навчальних занять, завдяки поєднанню фронтальної індивідуальної, парної чи групової (але виключно самостійної з наданням консультативної підтримки вчителя) діяльності тих, хто навчається, що забезпечує

досягнення високих результатів опрацювання, узагальнення, систематизації й відбору потрібного матеріалу як теоретичного, так й ілюстративного. Він передбачає вихід з суб'єкт-об'єктних стосунків вчителя і учнів, передбачає визнання учня як суб'єкта освітнього процесу, здатного свідомо ставитися до процесу навчання й активно впливати на його перебіг, тобто забезпечує практичну реалізацію учнецентрованого навчання, декларованого Концепцією НУШ.

Головне завдання проектних технологій у сучасній школі – забезпечити формування таких ключових компетенцій, як інформаційна, що передбачає розвиток умінь здійснювати пошукову діяльність, складати план дій, обробляти інформацію, ефективно обмінюватися нею; здатність вчитися впродовж життя, що передбачає розвиток вмінь планувати й організовувати власну діяльність; підприємницька, що реалізується через вміння грамотно й зрозуміло презентувати власні ідеї; соціальна, що має забезпечити вміння аргументовано й грамотно висловлювати власну громадянську позицію. Формування означених компетентностей досягається завдяки розв'язання творчо-навчальних завдань, спрямованих на стимулювання інтересу учнів до нових знань.

Успішний навчальний проект має забезпечувати розвиток вмінь учнів: самостійно шукати інформацію; вичленовувати з інформації найсуттєвіше для розкриття теми проекту; підбивати підсумки відповідно до завдань проекту; взаємодіяти з однокласниками та вчителем з метою обміну інформацією і отримання порад.

Дидактична ефективність проектної технології визначається за такими параметрами: наявність проблеми (навчального завдання), що передбачає проведення дослідницького пошуку; можливість наочно представити результати проектного завдання (виготовити макет книги, словникову статтю, плакат, інструкцію тощо); самостійне виконання поставленого завдання, або в разі потреби, групову й парну кооперацію учнів з чітким визначенням частки праці кожного в реалізації; застосування алгоритму проведення дослідницької діяльності з визначення мети, завдань, структури та способів оформлення кінцевих результатів проектної роботи (Мельников, 2005, с. 58).

До безумовних переваг проектних технологій слід віднести такі: створення на уроці дослідницької, творчої атмосфери; залученість кожного учня в активний пізнавальний процес, в основі якого лежить співробітництво; забезпечення переходу від репродуктивного до творчого рівня формування учнівських компетентностей. Проте абсолютизувати переваги проектного навчання не варто. Як і будь-який інший, метод проектів має свої недоліки або слабкі місця, як-от: необхідність великої

кількості часу для опрацювання навчального матеріалу, кількості часу для опрацювання великого обсягу матеріалів, інтеграції компетентностей з кількох навчальних предметів, чіткого розподілу функцій між керівником і виконавцями проекту, якісної попередньої підготовки.

Недоліки проектного навчання можна компенсувати стимулюванням мотивації до вивчення мовного матеріалу. Такі підходи розвивають особистість. Чим сильніше діти захоплюються роботою, тим краще буде кінцевий результат і ґрунтовніше опрацювання необхідного матеріалу й, відповідно, міцніші знання з предмету (у нашому випадку, української мови).

Захоплення проектною роботою – потужний мотиватор відповідального ставлення учнів до виконання завдання, який стимулює комунікативні навички у непередбачених ситуаціях, розвиває почуття відповідальності перед самим собою і рештою членів групи, стимулює прагнення поглиблювати знання, звертатися до довідкової літератури. При цьому втручання вчителя має бути зведено до мінімуму, виключно до рівня поради, консультанта, рецензента, координатора. Найкращий результат не високі оцінки, а якісно виконаний продукт, який став надбанням життєвого досвіду школярів, надовго залишився в їхній пам'яті, збагатив новими способами здобуття інформації.

Робота над проектом має ретельно плануватися вчителем. Разом з учнями він має обговорити теми проектів, намітити структуру майбутніх робіт, визначити етапність роботи над проектом, сформулювати до результатів оформлення проведеної роботи та критеріїв її дослідження.

Учніський проект дидакти класифікують як особливу технологію навчання, що передбачає індивідуальне або групове учнівське дослідження проблем сформульованих учителем. «Проектний метод – це дидактичний засіб активізації пізнавальної активності учнів, розвитку креативного мислення й формування визначених у них особистісних якостей» (Когут, 2004, с. 112).

Під час виконання проекту школярі навчаються співпереживати, відчувати відповідальність за спільний результат, а отже радо надавати допомогу своїм однокласникам, радіти спільним успіхам.

Метод проектів спрямований на розвиток низки умінь і навичок, які сприяють активізації процесу засвоєння знань з української мови особливо в старших класах, де основна увага приділяється поглибленню й систематизації вивченого в 4-9-х класах, що потребує формування вмінь самостійно опрацьовувати значні обсяги інформації, а саме:

- на розвиток самостійної роботи учнів;

- на вдосконалення вмінь орієнтуватися в інформаційному просторі, аналізувати та відбирати найголовніше;
- на формування навичок спільної роботи ділового спілкування в групі, опанування соціальними навичками керівника, виконавця, спікера, митця тощо);
- на навички збирання інформації, вміння її різнобічно аналізувати, виписувати гіпотези, робити висновки;
- на вміння передавати й презентувати отримані знання і досвід (Полат, 2004, с. 13-15).

Успішність виконання проектних завдань передбачає попереднє ознайомлення учнів зі структурою проекту і привчання їх до чіткого дотримання цієї структури. На уроках української мови спираємося на авторів навчально-методичного посібника «Освітні технології», які виділяють такі етапи методу проектів (Пехота, 2004, с. 23-27):

1. Підготовка (визначення мети й теми проекту).
2. Планування (визначення джерел, засобів збору, методів аналізу інформації, засобів представлення результатів).
3. Збирання інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, експеримент).
4. Аналіз (аналіз результатів, формулювання висновків).
5. Презентація результатів проекту (виготовлення демонстраційних матеріалів, мультимедійних презентацій, усний або письмовий звіт).
6. Захист проекту перед однокласниками.

У практиці навчання української мови у старших класах за нашими спостереженнями найбільший ефект дають такі види проектів: дослідницькі, творчі, інформаційні, ігрові, практично орієнтовані.

Дослідницькі проекти поділяють на короткочасні – реферати, повідомлення, виступи; довготривалі – науково-дослідницька робота у Малій академії наук. Наприклад, до уроків української мови учням 10-11-х класів можна запропонувати такі виступи й повідомлення, оформлені як короткотривале проектне завдання: *«Мова як суспільне явище»*, *«Багатозначність слів і омонімія»*, *«Українська лексика за походженням»*, *«Застарілі слова й неологізми»* тощо. Як довготривалі наукові дослідження для здібних учнів можна запропонувати виконати лінгвістичні розвідки по лінії МАН: *«Мовна ситуація міста Северодонецьк»*, *«Учнівський сленг»*, *«Особливості комунікації в мережі Інтернет»* тощо.

Серед творчих проектів виділяємо рукописний журнал, шкільна газета, колективний чи індивідуальний колаж, збірник диктантів, дидактичний матеріал (картки на певне правило, тексти для перекладу), сценарій свята, вечора, стіннівка та інші. Написання таких робіт дає

можливість учням інтегрувати знання з різних предметів, наприклад з української, російської мов, української та світової літератури, історії, світової культури, народознавства, українського ділового мовлення.

Широко слід застосовувати інформаційні проекти, які формують навички обробки великих обсягів інформації і представлення її в доступному, чітко структурованому вигляді. Учні 10-11-х класів до тематичних уроків української мови можуть підготувати такі інформаційні презентації: *«Складносурядне речення»*, *«Безсполучникове складне речення»*, *«Творення ступенів порівняння прикметників»*, *«Дієслово та його особливі форми»* тощо.

Значний дидактичний потенціал мають практично орієнтовані проекти, які відрізняються тим, що результат діяльності учасників чітко визначено з самого початку, він орієнтований на соціальні інтереси учасників (рекомендації, словник, міні-підручник, дидактичний матеріал тощо). Наприклад, міні-підручники *«Словосполучення»*, *«Пунктограми в простому реченні»*, *«Однорідні члени речення»* тощо. Під час виконання таких проектів реалізуються мовна, мовленнєва, соціокультурна змістові лінії Державного стандарту з української мови.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, проектне навчання – один з варіантів продуктивного навчання, метою якого є не засвоєння суми знань і не проходження програм, а реальне використання, розвиток та збагачення власного досвіду учнів та їхнього уявлення про світ. Метод проектів – це метод, який дає можливість формувати самоосвітню компетентність, активізувати процес засвоєння знань, стимулювати інтерес учнів до вивчуваного предмета.

Безперечно, матеріал статті не вичерпує всіх аспектів проблеми, що розглядається. Перспективи подальших пошуків полягають у розширенні й удосконаленні завдань, форм проектної діяльності учнів старшої школи на уроках української мови.

Література

1. Бондаренко Г. П. Метод проектів як засіб удосконалення методичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Луганськ : Вид-во Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». 2012. № 24 (259) грудень. Ч. II. С. 102-110.
2. Когут О. І. Інноваційні технології навчання української мови та літератури. Тернопіль : Астон, 2005. 204 с.
3. Мельников В. Е. Метод проектов в преподавании образовательной отрасли. Великий Новгород : НРЦРО «Технология», 2005. 188 с.

4. Освітні технології: навч-метод. посіб. / За ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.
5. Полат Е. С. Что такое проект: типология проектов. *Открытый урок*. 2004. № 5-6. С. 10-17.
6. П'ятакова Г. П. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. 55 с.

References

1. Bondarenko, H. P. (2012). Metod proektiv yak zasib udoskonalennia metodychnoi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury [Project method as a means of improving the methodological competence of future teachers of Ukrainian language and literature]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 24 (259), December, P. II., 102-110. Luhansk: Publishinh House of Luhansk Taras Shevchenko State National University (ukr).
2. Kohut, O. I. (2005). *Innovatsiyni tekhnolohii navchannia ukrainskoi movy ta literatury* [Innovative technologies of teaching Ukrainian language and literature], 204. Ternopil: Aston (ukr).
3. Melnykov, V. E. (2005). *Metod proektiv v prepodavanii obrazovatel'noy otrasli* [The method of projects in the teaching of the educational industry], 188. Velikiy Novgorod: NRCRO "Tekhnologiya" (rus).
4. Pekhota, O. M. (Ed.). (2004). *Osvitni tekhnolohii: navch-metodychnyi posibnyk* [Educational technologies: tutorial], 256. Kyiv: A.S.K. (ukr).
5. Polat, E. S. (2004). Chto takoe proekt: typologhyja proektiv [What is a project: a typology of projects]. *Otkrytyi urok*, 5-6, 10-17 (rus).
6. Piatakova, H. P. (2003). *Suchasni pedahohichni tekhnolohii ta metodyka ikh zastosuvannia u vyshchiiy shkoli* [Modern pedagogical technologies and methods of their application in higher education], 55. Lviv: Publishinh Center of Lviv Ivan Franko National University (ukr).

МЕТОД ПРОЕКТОВ КАК СРЕДСТВО СТИМУЛИРОВАНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Г. П. Бондаренко

В статье отражена сущность проектной технологии; определены дидактические закономерности ее использования на уроках украинского языка с целью повышения эффективности обучения; исследованы подходы дидактов к определению сущности понятий «проектная технология», «метод проектов»; обоснованы типы проектных технологий, способствующих активизации процесса обучения на уроках украинского языка; показаны возможности проектного обучения как средства стимулирования учебно-познавательной активности учащихся старших классов общеобразовательной школы.

Установлено, что в старших классах заведений среднего образования проектный метод обучения приобрел особое значение в связи с необходимостью реализации стратегических задач современного образования, а именно: развития творческих способностей и саморазвития личности школьника, способного к организации эффективного обмена информацией, реализации коммуникативных услуг, принятия решений.

Определены преимущества и недостатки применения проектного обучения на уроках украинского языка в старших классах СОШ, даны пути преодоления слабых мест проектов в практике обучения.

Рассмотрена роль учителя при применении проектных технологий как консультанта, советчика, координатора, который убеждает в собственной правоте силой опыта, мудрости, аргумента, а не приказа, помогает учащимся в поиске источников, необходимых им в работе над проектом, является источником информации, поддерживает непрерывное движение учащихся в работе над проектом.

Установлено, что в практике обучения украинскому языку у старших школьников наибольший эффект дают исследовательские, творческие, информационные, игровые, практически ориентированные методы.

Доказано, что проектное обучение позволяет формировать самообразовательную компетентность, активизировать процесс усвоения знаний, стимулировать интерес учащихся к обучаемому предмету, прежде всего украинского языка.

Ключевые слова: технология обучения, проектное обучение, познавательная активность, творческие навыки, урок украинского языка.

PROJECT METHOD AS A MEANS OF STIMULATING THE COGNITIVE ACTIVITY OF SENIOR STUDENTS IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

G. P. Bondarenko

The paper reflects the essence of the project-based technology, the didactic patterns of its effective use during the lessons of the Ukrainian language to increase teaching effectiveness. The paper studies the approaches of didactics to the definition of such concepts as 'project-based technology', 'method of projects'; substantiates the types of project-based technology that contribute to the learning activation during the lessons of the Ukrainian language. The author characterizes the possibilities of project-based teaching as a means of stimulating the educational and cognitive activity of high school students.

The author has found out that the project-based teaching method has acquired particular importance among high school students due to the need to implement the strategic tasks of modern education, namely the development of creative abilities and self-development of students' personalities, the capability of effective exchange of information, implementing communication services, and making decisions.

The paper presents the advantages and disadvantages of the project-based teaching during the lessons of the Ukrainian language among high school students, provides the ways of overcoming the weak points of projects in teaching.

The author of the paper describes the role of a teacher in implementing project-based technology as a consultant, advisor, coordinator who is a source of information. They convince of their righteousness by the power of experience, wisdom, argument, and not an order; help students in finding the sources they need in their work on the project, support continuous development of students working on a project.

The paper has found out that research, creative, informational, game, and practically oriented methods are the most effective for high school students when teaching the Ukrainian language.

The author proves that project-based teaching allows forming self-educational competence, activating the assimilation of knowledge, stimulating the interest of students in the subject being taught especially in the Ukrainian language.

Key words: *Teaching technology, project-based teaching, cognitive activity, creative skills, Ukrainian language lesson.*

Бондаренко Галина Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології та журналістики СНУ ім. В. Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: galyna.p.bondarenko@gmail.com

Бондаренко Галина Петровна – кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой украинской филологии и журналистики ВНУ им. В. Даля (г. Северодонецк, Украина). E-mail: galyna.p.bondarenko@gmail.com

Bondarenko Galyna Petrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: galyna.p.bondarenko@gmail.com